

Antonio Gramsci, set i en dansk og international kontekst

Bryld, Claus

Published in:
Kritisk Debat

Publication date:
2016

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Bryld, C. (2016). Antonio Gramsci, set i en dansk og international kontekst. *Kritisk Debat*, 2016([95]).
http://www.kritiskdebat.dk/articles.php?article_id=1765

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@ruc.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Antonio Gramsci, set i en dansk og international kontekst

Skrevet af: **Claus Bryld** | Offentliggjort: 15. december 2016

Det var i årene 1966-73, Gramsci blev kendt af den vesteuropæiske venstrefløj. Tidsrummet er ikke tilfældigt, for det var i forbindelse med fremkomsten af 'det nye venstre' i denne periode, Gramsci blev aktuel. Det var det engelske 'new left', der så at sige opdagede ham uden for Italien, og herfra bredte interessen sig først til Sverige og så til Danmark, hvor både Kjeld Østerling Nielsen, der var DKP'er, og Jørgen Stender Clausen, der var VS'er, præsenterede ham i bogform et par år efter at jeg selv havde præsenteret ham i et foredrag i DR, P1, og senere i 14-dages bladet Politisk Revy.^[1]

Allerede i 1967 udkom der en forkortet udgave af fængselsoptegnelserne på svensk på René Coeckelbergs forlag. Bogen hed "En kollektiv intellektuell", hvilket var møntet på det kommunistiske parti. Den var muligvis lidt manipuleret, som Jensen og Sørensen er inde på, at nogle af de tidlige udgaver var.^[2] I hvert fald forekom skrifterne mig - men det kan selvfølgelig være en efterrationalisering - at være mere sammenhængende, end når jeg nu læser Jensens og Sørensens bog. Og også mere 'forførende', med en retorik der var helt anderledes end de ofte gumpetunge, tysk-inspirerede socialistiske teoribidrag. Eller også manipulerede jeg mig selv til at se en større sammenhæng.

Det øjenåbnende ved at læse Gramsci dengang var hans brud med den ortodokse udgave af den historiske materialisme - det han kaldte "mekanicisme", og som i den nye introduktion af Sørensen og Jensen kaldes for "metafysisk materialisme" à la Bukharin (og Stalin kunne man jo tilføje). Gramsci tilkendte overbygningen eller superstrukturen større indflydelse i klassekampen og den samfundsmæssige dynamik, end det var almindeligt i 2. og 3. Internationale. Det virkede som et slag imod den determinisme, som havde præget arbejderbevægelsen, også den vestlige, med Karl Kautsky som den dominerende ideolog. Det var parentetisk bemærket også Kautsky, der udviklede idéen om de intellektuelles rolle som dem, der skulle 'indpode' den socialistiske teori i arbejderklassen. Om Gramsci var inspireret heraf ved jeg ikke, jeg har ikke fundet steder i den nye bog, hvor han henviser til Kautsky. Men i Gert Sørensens disputats med tekstuddrag^[3] har Gramsci et par henvisninger til ham. Måske er Gramscis forestillinger om de såkaldte organiske intellektuelle dog mere en del af et alment tankegods i 2. og også 3. Internationale, end Gramsci-specialisterne normalt antager. Jeg skal dog ikke gøre mig klogere på det, end jeg faktisk er ...

Det andet væsentlige træk, som også virkede nyt inden for den marxistiske idéverden o. 1970, var hans betoning af skabelsen af et ideologisk eller kulturelt hegemoni som en forudsætning for arbejderklassens magterobring. Den rene magtudøvelse, herredømmet, var ikke nok. Det forekom at være et afgørende brud med den leninistiske revolutionsopfattelse, nok også fordi Lenin dengang blev læst i lyset af stalinismen, for Lenin var vist inde på noget lignende i sit forfatterskab.

Den strategiske følgeslutning af idéen om hegemoniet var, at "stillingskrigen", som Gramsci kaldte det, måtte gå forud for den endelige magterobring. Her nærmer jeg mig igen kætteriet, for spørgsmålet er, om der egentlig var så meget nyt i det. Gramscis skrifter er ofte svært gennemskuelige, dels pga. det hensyn, han måtte tage til censuren, dels fordi hans stil var præget af italiensk litterær og filosofisk tradition, der ikke altid er let at dechiffere for en nordbo (der er både mange indforståetheder og også noget vævende over den).

Mange år før Gramsci, i 1895, skrev Friedrich Engels i en indledning til et nyoptryk af Marx' skrift "Klassekampene i Frankrig 1848-50", en indledning der senere er blevet betegnet som hans

"politiske testamente". Her gjorde Engels sig til talsmand for et endeligt brud med den revolutionære strategi fra 1789 og 1848 i form af voldelig opstand. Barrikadekampene måtte anses for at være forældede. Hvad det drejede sig om for arbejderbevægelsen var 1) at organisere arbejderklassen og andre udbyttede lag fagligt og politisk, 2) at gennemføre den lige og almindelige valgret og 3) at deltage fuldt ud i det parlamentariske liv og udnytte de bestående institutioner i klassekampens tjeneste. Det var det tyske Socialdemokrati, SPD, der havde vist vejen, og som med sine to millioner vælgere var blevet en fortrop i kampen med den nye kampmåde "fra stilling til stilling" - altså samme terminologi som den, Gramsci senere anvendte. Og jeg citerer lidt fra Engels' skrift:

"Med denne heldige benyttelse af den almindelige valgret var en helt ny kampmåde for proletariatet imidlertid trådt i virksomhed, og den udviklede sig hurtigt videre. Man fandt ud af, at de statsinstitutioner, i hvilke bourgeoisiets herredømme er organiseret, frembyder endnu flere holdepunkter, ud fra hvilke arbejderklassen kan bekæmpe disse samme statsinstitutioner. Man deltog i valgene til enkeltlanddage, til kommunalbestyrelser, til arbejdsretter, man gjorde bourgeoiset enhver stilling stridig, hvor en tilstrækkelig stor del af proletariatet havde et ord at sige ved besættelsen. Og således gik det til, at bourgeoisi og regering begyndte at frygte arbejderpartiets lovlige aktioner langt mere end dets ulovlige, valgresultaterne mere end oprøret ...

Har betingelserne for krigen mellem nationerne ændret sig, så er dette i ikke mindre grad tilfældet med klassekampen. Overrumplingens tid er forbi; der kan ikke mere gennemføres revolutioner af små bevidste minoriteter i spidsen for ubevidste masser. Hvor det drejer sig om en fuldstændig omdannelse af samfundet, dér må masserne selv være med i det, må allerede selv have begrebet, hvad det drejer sig om, hvad det er, de går ind for med liv og lemmer. Det har de sidste halvtreds års historie lært os. Men for at masserne kan forstå, hvad der skal til, må der gøres et langvarigt, udholdende arbejde, og det er netop dette arbejde, vi [socialdemokraterne] nu er ved, og som lykkes så godt, at det bringer modstanderne til fortvivlelse".[\[4\]](#)

Jeg ved ikke, om Gramsci havde læst denne tekst af Engels. Hans kendskab til kirkefædrene virker ikke helt befæstet, og jeg tror heller ikke, han havde læst "Kapitalen", selvom en berømt artikel af ham hedder "Revolutionen mod Kapitalen".[\[5\]](#) Det var nok igen mere determinismen - altså den udbredte fortolkning af marxismen i 2. Internationale, som fik et markant udtryk i SPD's "Erfurterprogram" i 1891 (forfattet af Kautsky og Bernstein) - han var ude efter, end det var Marx' økonomiske kategorier.

Trods opgøret med determinismen kan man dog ikke betegne Gramsci som voluntarist, jf. også hegemonitesen, og jeg tror ligeledes, en del af hans skrifter var rettet mod anarkismen, som jo havde stærke rødder i Spanien og Italien. Hans bevidste opgør med leninismen har jeg sværere ved at se, men opgøret med Bukharins "metafysiske materialisme" er naturligvis også et opgør med det, der blev til marxismen-leninismen eller med et andet ord, til stalinismen, selvom han muligvis ikke selv har forstået det sådan.

Hans internationale referenceramme begrænser sig dog udover til Sovjetunionen til netop de romanske lande, altså inklusive Frankrig - han henviser ofte til den franske revolution og dens historiske betydning. Den germanske og nordgermanske marxistiske tradition lader til at være nærmest ukendt for ham. For ellers kunne han have henvist til de skandinaviske socialdemokratier som eksempler på sociale bevægelser, der netop søgte at opbygge socio-kulturelle hegemonier i deres respektive lande, samtidig med at de deltog i det parlamentariske arbejde. Ja, en slags alliance mellem byarbejderne og landproletariatet, som var Gramscis kongstanke, blev faktisk en realitet i Danmark i 1930'erne, hvor landarbejderne var blevet fagligt organiseret. Men den sigtede ikke på en politisk-social revolution, som Gramsci forestillede sig i Italien. Den indgik i en (militant) reformistisk vision om en gradvis og fredelig omdannelse af samfundet.

I den forbindelse kan jeg ikke nære mig for at slutte med et par henvisninger til Frederik Borgbjerg, der var den danske socialdemokrat, som mest bevidst henviste til civilsamfundets betydning og til hegemonitanken, selvom han ikke lige brugte den term. I 1923 udtalte han f.eks. i Folketinget:

"Socialismen kommer ikke ved en lov eller et lovgivningskompleks i en enkelt eller nogle enkelte valgperioder, heller ikke ved revolution, men efter vor opfattelse som frugten af en lang organisk udviklingsproces".[\[6\]](#)

Udviklingsprocessen - et deterministisk træk - blev dog også drevet af en ideologisk kamp, en "stillingskrig" imod det borgerlige hegemoni (Social-Demokraten var i 1910 Nordens største avis!). Lige som den Gramsci-inspirerede Podemos-bevægelse i Spanien gør i dag, brugte Borgbjerg også skak-metforen.[\[7\]](#) I 1910 sagde han f.eks. i Folketinget:

"Vi sidder ved skakbrættet, vi flytter vore brikker ... Vi flytter brikkerne ganske stille, træk for træk, vi når dog frem. Vore brikker rykker frem, de andres rykker tilbage ... Der er ingen anden vej end udviklingens, end det: Træk for træk at bedre sine forhold, højne sine kår og skaffe sig mere og mere indflydelse".[\[8\]](#)

Midlerne var folkelig organisering, oplysning og demokratisk kamp på alle samfundsniveauer - gennem partiet, fagbevægelsen og kooperationen. I hans tale om kooperationen, der blev holdt 1908, men først trykt i 1923, er hele denne vision fuldt udfoldet.[\[9\]](#) Som bekendt blev den aldrig en realitet eller rettere, den blev kun delvis udfoldet.

Min konklusion vedrørende Gramsci-læsning er, at han må læses i sit eget lands og sin egen tids kontekst. At tro, at hans tanker mere eller mindre direkte kan overføres til andre lande og tider kan kun føre på vildspor. Som en vigtig teoretiker i socialismens brogede historie udgår der imidlertid stadig en stærk inspiration fra hans værk.

[\[1\]](#) Antonio Gramsci: Politik og kultur. Artikler, optegnelser og breve fra fængslet, udvalgt af Kjeld Østerling Nielsen, Kbh. 1972. Antonio Gramsci: Arbejderkontrol, arbejdderråd, arbejderstyre. Artikler, udvalgt og oversat af Jørgen Stender Clausen, Kbh. 1973. Claus Bryld: "Politikeren Antonio Gramsci", i tidsskriftet Politisk Revy nr. 212, 1973.

[\[2\]](#) Antonio Gramsci: En kollektiv intellektuel, Uddevalla 1967. Gert Sørensen og Carsten Jensen: Antonio Gramsci, Kbh. 2015.

[\[3\]](#) Gert Sørensen: Gramsci og "den moderne verden" I-II, Kbh. 1993

[\[4\]](#) Friedrich Engels, i Karl Marx og Fr. Engels: Udvalgte skrifter I, s. 127 f.

[\[5\]](#) Optrykt i Sørensen og Jensen, anf. værk, s. 85-89.

[\[6\]](#) Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger 1923-24, sp. 853 f.

[\[7\]](#) Jf. Carsten Jensen: Et Gramsci-parti i en ikke-Gramsci-verden?, i KRITISK DEBAT oktober 2016.

[8] Rigsdagstidende, Folketinget 1909-10, sp. 3119 f.

[9] Frederik Borgbjerg: Kooperative Foretagender, Kbh. 1923. Jf. i øvrigt Claus Bryld: Frederik Borgbjerg: "Evolution og grundtvigianisme", i Anders Dybdal (red.): Socialdemokratiske tænkere, s. 103-115, Kbh. 2014. Borgbjerg var dog også, som det ligeledes fremgår af citatet, præget af determinisme (evolutionisme).